

Mörlunda kyrkogård –
Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2004

(KI Mörlunda 022)

Mörlunda – Tveta församling
Linköpings stift
Kalmar län

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
MÖRLUNDA KYRKOGRÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	23
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl

bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhöll

Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorummen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorummen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av sten kors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet

tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

MÖRLUNDA KYRKOGRÅRD

Linköpings stift

Fastighetsbeteckning: Mörlunda 5:1, Mörlunda socken, Hultsfreds kommun, Aspelds härad, Kalmar län i Småland.

Befolkningstal: 1885: 4025, 1910: 4215 inv, 1958: 3573 inv, 2003: 1694 inv

Sockenbeskrivning

Namnet Mörlunda nämns första gången i skrift 1329 som Mørlunda. Socknens omfattning har flera gånger genomgått förändringar sedan medeltiden och fram till 1900-talet. Mindre avsöndringar har gjorts till grannsocknarna Döderhult, Kristdala och Fagerhult. Övriga grannsocknar är Tveta, Målilla, Högsby och Fågelfors. Mörlunda socken ligger på gränsen mellan låglands och höglandsområde. I området finns fynd från samtliga förhistoriska epoker. Genom socknen går Emådalen med god jorbruksmark. I övrigt är småsjöar och större skogsområden dominerande. Tillgången på skog har varit viktig för socknen och en grund för många mindre industrier. Dit hör möbelindustrier och sågverk. Rosenfors bruks verksamhet har också varit betydande för socknen, med tillverkning av bl a jordbruks- och verktygsmaskiner, men även gravvårdar av gjutjärn.

Kyrkomiljön

Platsen för Mörlunda kyrka och kyrkogård har medeltida rötter. Kyrkomiljön ligger på en höjd i utkanten av Mörlunda samhälle, omgiven av villabebyggelse och jordbruksmark. Mörlunda kyrka är inte centralt placerad i socknen. Sockenborna från östra delen av socknen kan ha närmare 3 mil till kyrkan medan sockenborna i västra delen av socknen bara har en halv kilometer. Idag ligger kyrkbyn i utkanten av Mörlunda samhälle. När järnvägen drogs fram placerades stationen öster om kyrkan vilket gjorde att ett nytt centrum växte fram. Prästgården Lundtorp ligger ca tre km från kyrkan. Komministerbostället för komministern i annexförsamlingen Tveta ligger strax norr om kyrkan. På planen öster om kyrkan låg tidigare en skolbyggnad uppförd 1848. Denna revs under 1900-talets senare del och en bostad för kyrkovaktmästaren byggdes på platsen. Öster om kyrkan ligger också Mörlunda gård som tidigare var gästgiveri. Ett församlingshem uppfördes sydost om kyrkan år 1953. Här låg tidigare ett länsmansboställe.

Kyrkan

Mörlunda nuvarande kyrka har föregåtts av minst två tidigare kyrkobyggnader på samma plats. Nuvarande kyrkan uppfördes av länsbyggmästaren Gustaf Rudwall efter ritning utförd av byggmästaren Carl Robert Palmér 1834 och reviderade av vid Överintendentsämbetet av Jakob Wilhelm Gerss. Kyrkan består av ett rektangulärt långhus med torn i öster, kor i väster och sakristia mitt på norra långsidan.

Kyrkogårdens historik

Mörlunda kyrkogård har rötter i medeltiden då den första kyrkan ska ha byggts på platsen. Mycket lite är dock känt om kyrkogårdens första århundraden. Nuvarande gamla kyrkogården anlades i samband med att kyrkan uppfördes på 1830-talet.

Från år 1828 finns en uppgift om att gravarna skulle placeras "radetals", kanske som en förändring från ett mer oregelbundet sätt att placera gravplatserna. De främsta spåren av kyrkogården som anlades då kyrkan uppfördes är enstaka vårdar från 1800-talet, framförallt i kvarter C. Från år 1883 finns en uppgift i lantmäterihandlingar om att ett ägobyte skulle äga rum mellan kyrkan och komministerbostället, då kyrkogården skulle utvidgas åt väster. Uppgiften är märklig då ingen utvidgning väster om kyrkans kor skedde förrän på 1950-talet. Kanske har uppgiften om väderstreck blivit fel eller köptes bara marken utan att utvidgningen genomfördes.

Kyrkogården kring den nyuppförda kyrkan bör ha bestått av kvarter A-F söder om kyrkan. Det är oklart huruvida området norr om kyrkan ingick vid denna tid. Omkring år 1900 ingår dock kvarteren i norr med säkerhet i kyrkogårdens område. I de västra delarna anlades ett linjegravsområde under 1920-talet och framåt.

Mörlunda kyrkogård med omnejd 1933. Foto: Kalmar läns museum

Över framförallt kyrkogårdens södra del, kvarteren A-F finns flygfotografier som tagits under 1930-50-talet. Här kan en del utläsas om kyrkogårdens utveckling och förändring. På bilden från 1933 är kvarter B och C belagda med grus och rymmer många stora gravvårdar omgärdade av låga häckar samt enstaka järnstaket. Framför många av vårdarna finns gravkulle, sannolikt av gräs eller murgröna. Kvarter E och den västra delen av kvarter F verkar ha en liknande karaktär. Kvarter B verkar mestadels bestå av vildvuxet gräs, något oregelbundet placerade vårdar av olika storlek samt enstaka grusbelagda platser. I kvarter A finns också en blandning av gravplatser med grus och gräs. Framför många av vårdarna finns gravkullar. Tydliga grusgångar genomkorsar området. Höga träd omgärdar kyrkogården framförallt i väster och norr. Fotografiet från 1947 visar att en viss omdaning har inletts i kvarter C och F. Hela kvarter F och delar av kvarter D är nu helt belagda med grus och med ett stort antal gravplatser som omgärdas av låga häckar. En ny central gång av grus har tillkommit mellan kvarter D och C. Sannolikt genomfördes förändringarna efter förslag av trädgårdskonsulten Gunnar Ander, Kalmar.

En närbild av kvarter A 1948 visar att området ännu delvis består av grus och delvis gräs. Av vårdarna att döma verkar ensamgravar och familjegravar ha funnits här. Höga vårdar av svart och grå granit blandas med kors och stavar av trä, samt gjutjärnskors. En flygbild från 1957 visar att den påbörjade omdaningen nu nått längre. Kvarter D är nu helt grusbelagt med häckomgärdade gravplatser längs ytterkanterna och en öppen yta med vårdar i enkla rader i mittpartiet. Under denna period brukades mittområdena i kvarter D och F för linjegravar. Kvarteren B, C och E behöll ännu 1957 sin karaktär med stora vårdar, grusbeläggning samt enstaka staket och gravkullar.

Mörlunda kyrkogård 1957. Skolhuset på planen framför kyrkan är numera rivet.
Foto: Kalmar läns museum

Under 1960- eller 70-talet besåddes dock området med gräs och staket och pollare avlägsnades, medan rygghäckar tillkom. Med åren plockades också många av de äldre vårdarna bort. På senare år har några av rygghäckarna tagits bort. Även kvarter A förändrades på 1970-talet, då bl a dagens rygghäckar tillkom. I linjegravsområdena i kvarter K och H har förändringar genomförts under sent 1900-tal för att anpassa gravplatserna till nya tiders måttkrav. Det har inneburit att i det närmaste alla linjegravvårdar flyttats från sin ursprungliga placering. Norr om kyrkan i det forna linjegravsområdet fanns så sent som på 1970-talet något bevarat träkors.

Två större utvidgningar har genomförts under 1900-talet. År 1949 utfördes ritningar till en ny kyrkogårdsdel väster om kyrkogården. Arkitekten Eric Willén, Örebro ritade och Bröderna Hansson, Emmaboda ledde arbetena. De terrasserade kvarteren G-J tillkom och skapar tillsammans Nedre kyrkogården. Vid 1970-talets början fanns behov av ytterligare ytor och församlingen köpte in mark söder om befintlig kyrkogård. Planer för den sk. Nya kyrkogården utfördes av trädgårdsarkitekt Harry Kolsby, Kalmar. Genom ytterligare markinköp 1984 utvidgades den nya kyrkogården ytterligare. Minneslunden anlades på den nya kyrkogården omkring år 1997. År 2000 handikappanpassades gången framför kyrkans torn genom att den hårdgjordes med kalkstensflis och ramp anordnades vid tornet.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården består av tre tydligt urskiljbara delar som speglar kyrkogårdens utveckling. Gamla kyrkogården ligger närmast runt kyrkan, kvarter A-F, K-M. Nedre kyrkogården ligger på tre terrasserade områden väster om kyrkan, kvarter G-J, och Nya kyrkogården söder om Gamla kyrkogården, kvarter N-P, R-T. Gräsbesådda ytor och gravvårdar organiserade längs rygghäckar utgör en gemensam nämnare över hela kyrkogården. Gamla kyrkogården bevarar delar av äldre karaktär, främst i form av vårdar från 1800-talets mitt och slut i den södra delen, samt linjegravar i kvarter D och K. På den Gamla kyrkogården finns i sydost ett parkliknande parti med större träd och mindre samlingar av buskar. Nedre kyrkogården är strikt utformad med långa rader av vårdar som organiserats efter stående och liggande utförande. De stående vårdarna är placerade längs rygghäckar. I en del av området finns

linjegravar utan rygghäckar. Nya kyrkogården är utformad med mindre kvarter med vårdar längs rygghäckar och rumslighet skapad genom vegetationen.

Gravkarta för Mörlunda kyrkogård, upprättad 1971.

Omgärdning

I norr: Stödmur av cementfogad sten av varierande storlek. Höjd: 70-120 cm. I nordväst vid Nedre kyrkogården mur av konststen. Höjd: 70-100 cm.

I söder: Slänt längs kyrkogårdskanten med planterad häck.

I öster: Stödmur av cementfogad sten av varierande storlek. Höjd: 70-120 cm. Häck.

I väster: Vid Gamla kyrkogården mur av cementfogade huggna granitblock. Höjd: 70-100 cm. Häck. Vid Nya kyrkogården mur av cementfogad sten i varierande storlek. Höjd: ca 2 meter.

Övrigt: Gränsen mellan Gamla och Nya kyrkogården markeras av en ca 2 meter hög stödmur av cementfogad natursten samt häck.

Ingångar

I öster: Två par grindstolpar framför tornet. Samtliga murade av tegel och slätputsade med försänkta, horisontella kvadermarkeringar. Avfärgade i kyrkans ljusa gula och vita kulörer. Kopparbeslagen topp samt dekoration i form av liten spira. Smidd mittgrind och flankeringsgrindar, svartmålade. Vid Nya kyrkogården finns ingång via svartmålad järngrind och gjutna, vitmålade grindstolpar med överliggare av granit.

I norr: I höjd med tornet via svartmålad järngrind mellan stolpar av huggen granit. Trappa vid servicebyggnad i nordväst. Ingång till Nedre kyrkogården via grind av svartmålat järn och stolpar av konststen.

Övrigt: Förbindelser medelst trappor mellan Gamla kyrkogården och Nedre respektive Nya kyrkogården.

Vegetation

Trädkrans: Runt Gamla kyrkogården, främst i öster, norr och söder, träd av lind, lönn, ask och alm.

Övrigt: Häck av oxel med enstaka träd av rönn längs Nedre kyrkogårdens norra, västra och södra gräns. Längs hela yttre gränsen av Gamla och Nya kyrkogården finns häck av häckoxbär. Några stora lindar flankerar gången mot kyrkans torngång. Bakom koret bl a syren och gullregn. Längs gången på Nedre kyrkogården, paradisäppel.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Hårdgjord yta framför tornets ingång med hjälp av kalkstensflis. Grusade gångar mellan kvarteren på Gamla kyrkogården och Nya kyrkogården. Även runt kyrkan finns en grusad gång. På Nedre kyrkogården en grusad huvudgång i nord-sydlig riktning, mitt i området.

Gravvårdstyper

Varierad gravvårdskaraktär. Mestadels grå, svart och röd granit. Många höga klassicerande vårdar på Gamla kyrkogården. Några i form av stenkors. Några av de äldsta vårdarna är utförda i sandsten och marmor. Några gjutjärnskors i kvarter A. Mindre karaktäristiska vårdar för linjegravar i kvarter D, K och H. På Nedre kyrkogården två kvarter med liggande hållar. Två kalkstenshållar av 1600-talskaraktär, en i kvarter D och en utanför ingången till sakristian.

Minneslund

På Nya kyrkogården i form av en rund gräsyta omgiven av grusgång kantad av storgatsten. I gräsyntans mitt står en oxel. I ena utkanten ligger en större natursten med inskription: Minneslund samt en mindre fontän. Utanför gräsrundel och gång finns gräsytor med träd, oxel och björk, buskar, bergtall spirea m fl och perenna växter. Bänkar i gjutjärn och trä.

Byggnader

Bisättningskällare väster om kyrkan. Två servicebyggnader norr om kyrkogården.

Övrigt

Bakom kyrkans kor i väster står en runsten som placerades här 1936. Runstenen var då i bitar vilka sammanfogades med cement av Björn Hemfrid. Den uttydbara texten lyder: *...lät resa denna sten efter Här Ulf sin fader och Assar och Inger*. Förhållandena kring stenens datering och ursprung är oklara.

Beskrivning av kyrkogårdens kvarter

Gamla kyrkogården, Kvarter A

Allmän karaktär:

Kvarter A är beläget sydost om kyrkans torn. Kvarteret består av fyra dubbla rader av vårdar, växelvis placerade med framsidan mot öster och väster och med mellanliggande rygghäck av måbär. Raderna är olika långa. Kvarteret är besått med gräs. Som avgränsning i norr, öster och väster finns grusgångar. I söder tar kvarter B vid, vilket markeras av ett avbrott i häcksystemet. Längs östra gränsen finns stora träd som ingår i den gamla kyrkogårdens trädkrans. Raden längst i öster består av äldre höga vårdar medan övriga området mestadels har en lägre profil med låga eller medelhöga vårdar. Kvarteret rymmer familjegravar.

Området har tidigare varit helt eller delvis grusbelagt vilket rester av stenramar i områdets östra del vittnar om.

Kvarter A mot nordväst. (KI Mörlunda 029)

Kvarter A mot sydväst. (KI Mörlunda 027)

Gravvårdstyper

Blandad gravvårdskaraktär. Längst i öster en rad äldre vårdar från 1910- och 20-tal, med ett undantag av en vård från 1998. De äldre vårdarna är höga och av svart eller röd granit med tidstypiska klassicerande form och uttryck. Titlar förekommer på flera av dem, exempelvis fabrikören, hemmansägaren, f.d. soldaten, rusthållaren och folkskolläraren. I resten av området finns ytterligare ett 15-tal vårdar från 1920-talet. Det dominerande är dock vårdar från 1970-90-tal. Två av de äldre vårdarna är gjutjärnskors från Rosenfors bruk, resta över filaren Ask och gjutaren Mellberg båda döda på 1920-talet. Övriga äldre vårdar är mestadels av svart granit och stående. De modernare vårdarna är medelstora, oftast stående och mestadels av grå granit. Titel förekommer på enstaka vårdar, exempelvis grundläggaren, köpman, byggmästaren och läraren. Ortnamn är angivet på den stora merparten vårdar oavsett ålder.

Kulturhistorisk bedömning, kvarter A

Kvarter A har en central placering längs gången vid kyrkogårdens huvudingång. De äldsta spåren i kvarter A är från 1900-talets början. Vid den här tiden bestod området helt eller delvis av grus med större och mindre vårdar, vissa omgivna av stenram. Ett fotografi från 1940-talet visar att vårdarna i området var av mycket varierat utförande, stora höga vårdar av sten, gjutjärnskors, träkors och trästavar. Detta skulle kunna tala för att kvarteret brukats för både familjegravar och linjegravar. Dagens struktur är ett resultat av förändringar på 1970-talet då gräsmatta anlades tillsammans med rygghäckar varefter kvarteret togs i mer intensivt bruk.

Betydelsefulla för kvarterets karaktär är de höga och varierade vårdarna från 1900-talets första decennier. Dessa vårdar bör långsiktigt bevaras på plats. Speciellt intakt är raden längst i öster. Korsen av gjutjärn har ett lokalhistoriskt värde och tillhör dessutom en gravvårdstyp som är ovanlig. Korsen ska föras in på församlingens inventarieförteckning.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Gamla kyrkogården, Kvarter B, C och E

Allmän karaktär

Kvarteren B, C och E bildar tillsammans en långsmal remsa och är belägna i den gamla kyrkogårdens allra sydligaste del. Området rymmer familjegravar. I kvarteren finns kyrkogårdens äldsta bevarade vårdar. I samtliga kvarter ligger gräsmatta. Området avgränsas i öster, söder och väster av grusgångar som följer kyrkogårdens yttre form. I söder gränsar kv. B till A, medan kv. C avgränsas av en grusgång. Mellan kvarter C och E finns en grusgång som leder till en trappa som skapar förbindelse till Nya kyrkogården i söder. Kvarter E rymmer i sin södra del ett parkliknade parti med stora träd och gräsmatta och avgränsas av grusgång mot kv. F. På enstaka platser finns vegetation i form av sockertoppsgran, tuja, buxbom, ormbunkar och i ett fall murgröna. Vid ett par platser ligger stora, vita snäckor nedanför vårdarna.

Kvarter B består av fem dubbla rader med växelvis ställda vårdar med framsidan vänd mot öster respektive väster. Rygghäckar mellan vårdarna av häckoxbär i fyra rader och måbär i den femte. Dessutom finns en rad längst i öster bestående av fyra vårdar, varav två liggande, utan rygghäck.

Kvarter C består av sex dubbla rader av vårdar som växelvis har framsidan vänd mot väster och öster. Rygghäck saknas idag men bestod tidigare av måbär. Längs gången i norr finns en häck av häckoxbär på vars norra sida vårdar är placerade längs gången. Den västligaste raden är längre än de övriga vilket ger kvarteret en oregelbunden form som också påverkar gångsystemet.

Kvarter E består av fem dubbla rader med växelvis ställda vårdar med framsidan mot öster respektive väster. Rygghäckar av måbär i en rad och häckoxbär i resterande rader. Gräsyta med stora träd, bl a kastanj, i norr genom vilket tidigare gick en slingrande gång som nu är igensådd.

Kvarter B och C samt D i förgrunden. Bild mot söder. (KI Mörlunda 038)

Kvarter B mot väster. (KI Mörlunda 055)

Kvarter C mot väster.
(KI Mörlunda 067)

Kvarter C mot väster. Kronolänsman Hedbergs familjegrav med flankerande vårdar av sandsten och marmor över två barn med samma namn, Thure Hedberg, döda 1880 resp 1886.
(KI Mörlunda 071)

Gravvårdstyper

Blandad gravvårdskaraktär med ett stort antal äldre vårdar, många av dem höga, uppblandat med vårdar från hela 1900-talet. Den äldsta vården är den odaterade gravstenen över kontraktsposten Norbeck, d. 1800. Några ytterligare är från 1800-talets mitt, medan ett större antal kan dateras till 1800-talets slut och 1900-talets början. Mestadels stående vårdar i olika utförande och storlekar. Två obelisker i svart granit, samt en av grå granit krönt av en urna. Flera höga vårdar av huvudsakligen svart granit med tidstypisk svart sockel och avslutning i pyramidform eller toppig form. En kubformad vård av svart granit krönt av en gjutjärnsurna från Huskvarna. Några stenkors av svart och grå granit, varav en med två stenpollare och järnkättingar. En mycket hög vård av svart granit tillhör familjen Rothstein, en inflytelserik familj i Mörlunda. En annan tillhör underlöjtnanten Ström som under en period var en betydelsefull kommunalman i Mörlunda. Liggande mindre vårdar förekommer också. En grusgrav med stenram i nordvästra delen av kv. C. I den nordligaste delen av kv. C är kyrkoherden Lundwall begravd, under en stor vård av grå kalksten med urna av samma material. Lundwall invigde kyrkan 1840 och avled 1854. Vården är en av kyrkogårdens äldre. I den nordligaste raden i kv. C finns också en grupp (fem stycken) vårdar av sandsten och marmor av en typ som idag är ovanlig, daterade från 1850- till 1880-tal. Sammanlagt finns ett 50-tal vårdar från 1800-talets sista hälft och 1900-talets första decennier bevarade i de tre kvarteren.

Förutom ovan beskrivna typer finns sentida vårdar från i stort sätt samtliga av 1900-talets decennier. Vissa av dem har väl passats in i området, medan andra avviker i sin utformning. En modern vård av gjutjärn och glas, övriga av främst grå, röd och svart granit och medelstora till sitt utförande. Titlar förekommer på många av vårdarna, framförallt de äldre, exempelvis rusthållaren, trävaruhandlaren, stationsinspektören, furiren, kontraktsposten (kv. B), direktören, f.d. nämndemannen, överläraren, kronolänsman, underlöjtnanten och svärdsmannen (kv. C), fabrikören, handlanden, kyrkovärden (kv. F). Hemmansägaren och lantbrukaren är angivet på ett större antal. Ortnamn förekommer på det stora flertalet vårdar.

Kvarter E mot öster, med kvarter C i bakgrunden.
(KI Mörlunda 094)

Kvarter E mot väster.
(KI Mörlunda 095)

Övrigt

Flera av vårdarna är i behov av översyn. Framförallt gäller det vårdarna av sandsten och marmor i den västra delen av kvarter C. Här bör församlingen ta kontakt med en stenkonservator. I området finns även en gjutjärnsurna som är i behov av översyn.

Kulturhistorisk bedömning, kvarter B, C och E

Kvarteren B, C och E har under 1800- talet och 1900-talets början utgjort område för familjegravar för samhällets övre skikt. Här finns familjegravar tillhörande några av de mer prominenta familjerna i socknen. Under en längre period var området belagt med grus och flera av gravplatserna omgärdade av stenramar eller pollare och kättingar. Vanligt var också omgärdning av häck eller markering med gravkulle. Åtminstone sedan gruset ersattes av gräs på 1970-talet har rygghäckar funnits mellan gravplatsraderna. I kvarter C har flera rader rygghäckar tagits bort under 1990-talet. De tre kvarteren rymmer idag många olika typer av vårdar, men karaktäristiskt är framförallt de många äldre höga vårdarna och den stora blandningen av äldre vårdar. Vårdar från 1800-talets början och mitt är idag ovanliga på kyrkogårdar. Flera finns dock på Mörlunda kyrkogård. Kvarteren har sammantaget ett högt kulturhistoriskt värde och en stark koppling till socknens historia. Enstaka vårdar har också ett kulturhistoriskt värde p g a utformning, ålder eller person- eller lokalhistorisk anknytning.

Samtliga äldre vårdar (1800-tal och 1900-talets första tre decennier) bör bevaras på plats även då gravrätten gått ut. Yngre vårdar kan efterhand bytas ut och platsen upplåtas på nytt. Nya vårdar bör dock anpassas i storlek och utformning till områdets karaktär. Rester från kvarterens tid som grusgravsområde bör bevaras, såsom stenramar och pollare. Den sista bevarade murgrönsbädden bör vårdas och den enda bevarade grusgraven även fortsättningsvis vara belagd med grus. Urnan av gjutjärn ska föras in på församlingens inventarieförteckning tillsammans med de äldsta vårdarna från 1800-talets början och mitt.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Gamla kyrkogården, Kvarter D och F

Allmän karaktär:

Kvarter D är beläget söder och sydväst om kyrkans torn. Kvarteret avgränsas i alla väderstreck av grusgångar. Den västra leder till kyrkans södra ingång. Längs gångarna i söder,

öster och väster finns gravplatser och vårdar med bakomliggande rygghäck av häckoxbär. Även i norr finns några få vårdar längs en rygghäck. I kvarterets inre står vårdar längs rygghäckarna i öster och väster. Dessutom finns tre dubbla rader av vårdar utan rygghäck. I dessa finns resterna av ett linjegravssystem. Övriga platser är familjegravar.

Kvarter F ligger väster om kvarter D. Kvarteret avgränsas i alla väderstreck av grusgång. Den östra leder till kyrkans södra ingång. Längs gångarna öster och sydost finns familjegravar med bakomliggande rygghäck av häckoxbär eller måbär. I kvarterets östra del finns en gräsyta med rader av vårdar, varav flera är linjegravar. I kvarterets västra del finns några rader av familjegravar med bakomliggande rygghäck.

Kvarter D mot sydost. Familjegravar längs häckar samt linjegravar och nyare vårdar i mitten. (KI Mörlunda 076)

Kvarter D med familjen Baumgartens minnessten och bakomliggande exempel på linjegravvård bl a. (KI Mörlunda 079)

Kvarter D mot väster. Notera typen av breda låga vårdar som var vanliga under 1930- 50-talet. (KI Mörlunda 077)

Kvarter F mot väster. (KI Mörlunda 099)

Gravvårdstyper

Längs ytterkanten av kvarter D finns medelstora gravvårdar samt några riktigt breda daterade främst till 1940-tal, samt enstaka vårdar från senare decennier. Mestadels är vårdarna av grå och svart granit. I kvarterets inre finns många familjegravar med vårdar daterade främst till 1940-tal. En av vårdarna är dock av kalksten och daterad 1864, rest över säteriägaren Svensson från Åskiögle. En kalkstenschäll ligger i kvarterets norra del och ska enligt uppgift ha funnits i familjen von Baumgartens gravkapell, som tidigare fanns på kyrkogården. Hällen

är av 1600-talskaraktär och i relativt dåligt skick. I områdets mitt finns ett linjegravsområde med rester från 1940-talets mitt och slut med karaktäristiska små vårdar av svart granit. Här finns dock även ett större antal vårdar av ljus granit från 1990-tal och 2000-tal. Dessutom finns en äldre minnesvård över familjen von Baumgarten. Titlar förekommer på ett mindre antal vårdar, bl a fabrikören, hemmansägaren och lantbrukaren. Ortnamn anges på ett större antal vårdar.

I kvarter E finns längs gångarna vårdar över familjegravar från främst 1940-talet, men även med senare inslag. De enstaka bevarade linjegravarna i östra delen av kvarteret är från 1940-talets mitt. I den västra delen finns familjegravar från främst 1920-30-tal, med enstaka inslag av vårdar från senare delen av 1900-talet. Svart, grå och röd granit dominerar och olika klassicerande uttryck är vanliga. Många av stenarna är också höga. Titlar anges på många av vårdarna i familjegravsområdet, så som stationsmästaren, nämndemannen, lantbrukaren, hemmansägaren och verkmästaren (Rosenfors).

Övrigt

Familjen von Baumgarten var ägare till Ryningsnäs säteri. På kyrkogården fanns under lång tid ett sk. gravhus som tillhörde familjen. Detta revs 1891. De 16 kistorna återbegravdes på den plats där minnesstenen nu står. Den kalkstenshäll av 1600-talskaraktär som ligger i kvarter D ska också vara en rest från detta gravhus.

Kulturhistorisk bedömning

Båda kvarteren D och F har sannlikt brukats för begravingar åtminstone sedan 1800-talets senare del. I kvarter D finns kulturhistoriska värden som är kopplade till familjen von Baumgartens historia i socknen. Idag finns minnesstenen och kalkstenshällen kvar som minne av familjen. Kalkstenshällen ska införas på församlingens inventarieförteckning. Under tidigt 1900-tal brukades sannolikt båda kvarteren för familjegravar. Någon enstaka vård i kvarter D och ett större antal i kvarter F berättar om denna period. Kvarter F var då också belagt med grus, vilket under 1940-talet också utfördes i kvarter D. Då tillkom också de linjegravområden som ännu delvis kan följas. Under 1900-talets senare del har gräsmatta anlags i hela området och häckar kring gravplatser tagits bort. Den ännu synliga uppdelningen mellan köpta och allmänna gravar berättar om sociala skillnader i samhället och har därmed ett socialhistoriskt värde. Ett urval av linjegravvårdarna bör långsiktigt bevaras. I den västra delen av kvarter F är de höga 1920-talsvårdarna ett karaktäristiskt inslag som bör beaktas i den fortsatta förvaltningen av kyrkogården.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Gamla kyrkogården, Kvarter K och L

Allmän karaktär:

Kvarteret K består av en enkel rad vårdar utan rygghäck längst i väster, samt fyra dubbla rader av vårdar med mellanliggande rygghäck av måbär. Hela kvarteret är gräsbelagt. Området avgränsas av grusgång i söder. I norr finns en slänt ner till en grusgång som följer längs en stenmur, häck av häckoxbär och trädkrans. Kvarteret rymmer ett linjegravsområde med början i sent 1920-tal. Inslag finns också av senare tillkomna vårdar från framförallt 1970-90-tal.

Kvarter L består av fem dubbla rader med bakomliggande rygghäck av måbär. Hela kvarteret är gräsbelagt. Grusgång i söder och i norr en slänt ner till gången som följer längs kyrkogårdens gräns. Kvarteret rymmer i sina inre delar fortsättning på linjegravssystemet från

kvarter K samt i de yttersta raderna familjegravar. I kvarterets södra del finns ett av måbärshäck avgränsat parti med familjegravar för kyrkoherdar i socknen.

Ytan för gravkvarteren är högre beläget än omgivande gångar. Några mindre trappor skapar förbindelse mellan gång och gravkvarter.

Gravvårdstyper

Linjegravvårdarna är mestadels små och av svart granit. Vissa är stående, andra liggande eller svagt lutande och liggande. Typen är karaktäristisk för linjevårdar från 1900-talets början. Ett gjutjärnskors finns också i området. Gravläggningen kan i ordningsföljd följas i raderna från 1928-1935 i kvarter K och mindre sammanhängande från 1936-41 i kvarter L. Några av vårdarna har typiska inskriptioner i form av bara "Mor" eller endast ett förnamn. Mycket sällan förekommer titel. Däremot anges i enstaka fall ortnamn. Familjegravarna i kvarter L är från 1930-40-talet med enstaka senare tillägg från 1900-talets senare del. Vårdarna över familjegravarna är mestadels medelstora och av grå, röd eller svart granit. Klassicerande former är vanliga. I gravområdet för kyrkoherdar, som brukats från 1930-talet och framåt finns två kors av granit. Titlar förekommer på några av familjegravvårdarna, så som kontraktsprosten, byggmästaren, skogshuggaren, lantbrukaren och skomakaren. Ortnamn förekommer på många vårdar. I kvarter K finns förutom linjegravvårdarna enstaka gravläggningar från 1970-talet och senare decennier.

Kvarter K. Exempel på linjegravvårdar. Till höger vårdan över Oskar Blomqvist d. 1927.
(KI Mörlunda 102)

Kvarter K mot väster.
(KI Mörlunda 104)

Kvarter L mot väster.
(KI Mörlunda 113)

Kvarter L mot norr med partiet för socknens kyrkoherdar. (KI Mörlunda 110)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter K och L har brukats för linjegravar från 1920-talet och framåt. Kvarter K anlades med enbart linjegravar, sannolikt utan häckar. På 1970- eller 80-talet lades kvarteret om, varje gravplats breddades och rygghäckar planterades. Detta medförde att vårdarna idag inte har sin ursprungliga placering. Här finns dock idag kyrkogårdens äldsta bevarade vårdar över samhällets lägre skikt. Sannolikt har trävårdar också tidigare förekommit i området. Kvarter L planlades redan på 1930-talet på det sätt vi ser idag, med linjevårdar i områdets mitt och omgärdande rader av familjegravar, ett anläggningssätt som var vanligt vid tiden. Linjegravvårdarna är sannolikt flyttade på samma sätt som i kvarter K, för att öka bredden på gravplatserna. Bruket med allmänna gravar eller linjegravar var tidigare ett självklart inslag på kyrkogårdarna. Idag finns relativt få välbevarade områden och även det här är förändrat. Linjegravarna har dock ett socialhistoriskt värde då de berättar om sociala skillnader i samhället. Ett urval av vårdarna bör långsiktigt bevaras. Detta gäller exempelvis hela raden med de äldsta vårdarna längst i väster i kvarter K. För familjegravarna kan särskilt nämnas området för kyrkoherdarnas gravar, vilket har ett lokal- och personhistoriskt värde för socknen och församlingen.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Gamla kyrkogården, Kvarter M

Allmän karaktär:

Kvarter M är beläget väster om kvarter L och norr om gången framför kyrkans torn. Kvarteret består av tre dubbla rader och en enkel rad vårdar med bakomliggande rygghäck av tuja respektive häckoxbär. I söder avgränsas kvarteret av kalkstensgång, i väster, norr och öster av grusgång. Området är mestadels anlagt med gräs, med vårdarna stående i planteringsremsor av jord och med grusgångar mellan ett par av raderna. Själva gravkvarteret är högre beläget än omgivande gångar. Några mindre trappor skapar förbindelse mellan gång och gravkvarter. Området rymmer familjegravar.

Kvarter M mot söder. Notera breda vårdar och spår efter stenramar. (KI Mörlunda 118)

Kvarter M. Vården över hustrun Thilia Amanda Jonsson från Näshult, d. 1901, och maken d. 1942 (KI Mörlunda 119)

Gravvårdstyper

Varierad gravvårdskaraktär. Mestadels medelstora till större vårdar av röd, grå och svart granit. Flera höga vårdar. Några är också låga och breda av den typ som var vanlig framförallt under 1930-50-talet. Enstaka i det närmaste övertorvade stenramar. Ett kors av marmor och ett av kalksten. Någon större liggande häll. Enstaka vårdar från 1900-talets första decennium. I övrigt ett stort antal vårdar från 1930-talet samt enstaka från övriga av 1900-talets decennier. Titlar anges på relativt många vårdar, såsom folkskollärararinnan, lantbrukaren, hemmansägaren, husaren och skomakaremästaren. Ortnamn förekommer på många av vårdarna.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter M har brukats för familjegravar åtminstone sedan 1900-talets början. Under en period har området varit grusbelagt vilket kvarvarande stenramar visar. Området har sedan anlagts med gräs och rygghäckar under senare delen av 1900-talet. En vandring genom kvarteret ger en provkarta över gravvårdarnas olika utförande under 1900-talet. Denna blandning utgör kvarterets karaktär och kulturhistoriska värde.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Nedre kyrkogården, kvarter G-J

Allmän karaktär:

Nedre kyrkogården består av terrasserade ytor i tre nivåer, med kvarter G och J i de första två nivåerna och kvarter H och I i den sista. Genom området skär en nord-syd gående grusgång kantad av träd av paradisäpple. I öst-västlig riktning finns en gång mellan kvarter G och J med trappor som förbinder de olika terrasserna. Samtliga ytor är i övrigt gräsbesådda. På den första terrassen finns endast liggande vårdar, varav den östra raden har rygghäck av ölandstok. På den andra terrassen finns endast stående medelstora vårdar i två rader med rygghäck av ölandstok. Till kvarter G hör även en lägre belägen yta i sydväst med stående vårdar. I de båda nedre kvarteren finns rygghäckar av häckoxbär. Kvarter I består av flera dubbla rader av vårdar längs rygghäck. Utom ett parti av kvarter I brukas hela området för kistgravar. Enstaka titlar förekommer. Kvarter H omges av häck, medan de inre raderna står i gräsmatta utan rygghäck. Mestadels familjegravar, förutom i kvarter H som rymmer rester av ett linjegravssystem. Ortnamn förekommer på ett större antal vårdar. Förbindelse finns till Nya kyrkogården via en trappa av betong.

Kvarter J med liggande vårdar på en terrass och stående på nästa. (KI Mörlunda 127)

Kvarter G mot öster med parkområdet tillhörande kvarter E i bakgrunden. (KI Mörlunda 128)

Gravvårdstyper

Hållar av mörka bergarter i kvarter G och J, främst daterade till 1950-talet. En natursten från 2001. Titlar anges på enstaka stenar, såsom rättaren (på Ryningsnäs), smedsmästaren, mejeriföreståndaren och kongomissionären. Stående vårdar i kvarter G och J, medelstora mestadels av grå och röd granit. Vissa bär klassicerande drag, andå är enkla och avskalade i sin stil. Enstaka titlar förekommer så som banvakt och köpman. Datering till 1950-60-tal. I kvarter I finns medelstora mestadels stående vårdar av företrädelsevis ljus grå och röd granit. Vissa bär klassicerande drag medan andra har naturinspirerade motiv. Datering till 1960-2000-tal. I kvarter H finns familjegravar från främst 1950-70-tal. Dessa grupperar sig framförallt kring områdets ytterkanter. I områdets inre finns rester av ett linjegravsystem som kan följas från 1954-68. Många av vårdarna är traditionellt små av svart eller grå granit av samma typ som sådana utförda vid 1900-talets början, vilket visar på den ofta långsamma modeväxlingen när det gäller gravvårdar.

Kvarter I mot sydost.
(KI Mörlunda 137)

Kvarter H med en rad linjegravar på ursprunglig plats.
(KI Mörlunda 147)

Övrigt

I Nedre kyrkogården nordvästra del finns en bisättningskällare.

Kulturhistorisk bedömning

Nedre kyrkogården anlades 1950 och kvarteren togs i bruk successivt. Kyrkogården anlades enligt klassicistiska principer med regelbundna rektangulära kvarter, raka rader och rygghäckar, men utan de traditionella grusade ytorna och alléerna. Mitten av 1900-talet utgjorde en brytningstid mellan klassicistisk anläggningsstil och inriktningen mot mer av nordisk äng och naturinspiration. Det senare märker man här i valet paradisäpple längs mittgången och rönn och oxel som omgärdning. Tidsenligt har betong i stället för sten brukats i murar och trappor. Kyrkogårdens ursprungliga struktur är i stort bevarad. Även fortsättningsvis bör det avsedda anläggningssättet följas med exempelvis uppdelningen mellan stående och liggande vårdar i kvarter G och J. I kvarter H har rygghäckar tagits bort och gravvårdarna i linjegravsområdet flyttats. Uppdelningen mellan köpta och allmänna gravar har ett socialhistoriskt värde då det visar på sociala skillnader i samhället. Ett urval av linjegravarna bör långsiktigt bevaras på plats. Raden med vårdar i ursprunglig placering bör tillhöra dessa.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Nya kyrkogården, Kvarter N-P, R-T

Allmän karaktär

Nya kyrkogården består av sex kvarter varav merparten bara delvis tagits i bruk. Kvarter R är ännu inte alls i bruk. Kyrkogården är anlag på ett regelbundet sätt med rygghäckar av häckoxbär eller måbär samt spridda träd av oxel. Kring servicepunkterna för vatten och avfall finns häck av spirea. Mot stödmuren i norr växer bergtall och längs muren i öster vildvin. En central grusbelagd gång skär igenom området i öst-västlig riktning. Andra grusgångar avdelar kvarteren. Samtliga kvarter är anlagda med gräsmatta. I områdets nordvästra del finns minneslunden. Kyrkogården har tagits i bruk först i de norra kvarteren, där de äldsta vårdarna från 1970-tal finns. Förutom en del av kvarter S brukas hela området för kistgravar.

Gravvårdstyper

Kvarteren karaktäriseras av medelstora stenar av mestadels röd och grå granit. Även svart granit förekommer dock, liksom andra stenmaterial. Ett fåtal liggande vårdar, i övrigt stående. Många av vårdarna har en oregelbunden form och ofta naturinspirerade motiv, eller ett enkelt kors. I det närmaste total avsaknad av titlar. Enstaka ortnamn förekommer. Datering från 1970-tal och framåt.

Nya kyrkogården mot söder, med Gamla kyrkogårdens kvarter C och E i förgrunden. (KI Mörlunda 041)

Del av Nya kyrkogården mot öster, med församlingshemmet i fonden. (KI Mörlunda 290)

Kulturhistorisk bedömning

Nya kyrkogården anlades i två etapper under 1970-talet och 1980-talet. Anläggningsstilen bygger på klassicistiska grundprinciper med regelbundna kvarter och räta rader. Varje kvarter skapar genom sina häckar egna avskilda rum. Minneslunden är anlagd i tidstypisk stil med sin cirkelrunda form, markering med natursten och liten fontän. Nya kyrkogården utgör en representant för det sena 1900-talets anläggningsstil.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

På Mörlunda kyrkogård har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. De enstaka gravvårdarna och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och titlar. På Mörlunda kyrkogård förekommer titlar såsom exempelvis kontraktsprosten, hemmansägaren, underlöjtnanten, stationsmästaren, kronolänsman och skomakaren vilka alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Ortnamn finns angivet på ett stort antal vårdar oavsett ålder, dock mer frekvent på äldre vårdar än de från 1900-talets senare del.

Mörlunda kyrkogård har rötter sedan medeltiden, men nyanlades i samband med kyrkans uppförande på 1830-talet. Två större utvidgningar på 1900-talet har givit dagens omfattning. På den Gamla kyrkogården finns något av karaktären bevarad sedan anläggningstiden med de äldre, i vissa fall monumentala, vårdarna i kvarter B, C och E, samt de enstaka stenpollarna och stenramarna. Här finns kulturhistoriska värden som förknippas med konsthistoria och lokalhistoria. Delar av övriga kvarter visar rester av gravvårdskaraktär från 1900-talets början med ofta klassicerande vårdar i olika utförande. De enkla linjegravssystemen, som under lång tid var utmärkande för kyrkogårdarna, har ofta blivit styvmoderligt behandlade. Linjegravarna visar dock på sociala skillnader i samhället och har ett socialhistoriskt värde. I Mörlunda finns enstaka rester av linjegravssystem. I den fortsatta skötseln av kyrkogården bör man vara uppmärksam på bevarandet av företeelsen.

I många av de enstaka gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata. Det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde om socialhistoriskt eller stilhistoriskt värde. På Mörlunda kyrkogård finns ett antal vårdar från början och mitten av 1800-talet som alla långsiktigt ska bevaras. Det gäller även gjutjärnskors och värden med gjutjärnsurnan, liksom de riktigt ålderdomliga kalkstenshällarna. Samtliga dessa vårdar bör föras in på församlingens inventarieförteckning. Kulturhistoriskt värdefulla och viktiga för upplevelsen av kyrkogården är den bitvis täta trädkransen kring kyrkogården.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika tidsskikten, som speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling.
- Speciellt viktigt är det att värna om är den äldre karaktären i framförallt den södra delen av Gamla kyrkogården liksom den tydliga uppdelningen mellan allmänna och köpta gravar som ännu finns på såväl den Gamla kyrkogården som den Nedre kyrkogården.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna gjorda för varje område.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Bogårdinventeringen, Linköpings stift

Lantmäteriet i Kalmar län

Sockenkyrkoprojektet, Riksantikvarieämbetet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse, Svensk statistisk topografisk uppslagsbok,

Landsbygden del I, Uddevalla 1957

Hammaskiöld, Hans m fl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län.

Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Mörlunda-Tveta-bygden, Mörlunda -Tveta hembygdsförening 1980

Mörstam, Bernard, Mörlunda socken, kort beskrivning och historik, 1952

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige 4:1, Aspeland, Sevede, Tuna län. Stockholm, 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter från kyrkovaktmästare Jörgen Petersson och Jonny Carlsson